

Neke karakteristike socijalne zbilje u Hrvatskoj kao potencijalno ograničavajući elementi priključenja EU: skica za razmišljanje

OGNJEN ČALDAROVIĆ
Filozofski fakultet, Zagreb
Odsjek za sociologiju
e-mail: ognjen.caldarovic@ffzg.hr

UDK 321.7:316.7(497.5):061.1(4-67 EU)
316.644(497.5):327.39(497.5:4-67 EU)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 14. prosinca 2004.

U radu se ukazuje na raznolike aspekte strahova, tjeskobe i potencijalnih otpora koji se mogu detektirati u hrvatskoj socijalnoj zbilji u vezi s planovima i akcijama priključenja Europi. U tom se smislu najprije ukazuje na nedostatan sustavno propagandno djelovanje osnovano na djelatnim akcijama i aktivnostima uz čiju bi se pomoć najširim slojevima stanovništva objasnilo što sve priključenje obuhvaća. Nadalje, ukazuje se na naslijeđe tranzicijskog društva kao jednog od elemenata potencijalnih smetnji priključenju, o aspektima nepovjerenja, o potrebi promjene obrazaca kolektivne svijesti te boljem analitičkom ukazivanju na to koje su prednosti i manjkavosti priključenja te zašto je ono nužno za Hrvatsku. Karakteristike postojeće socijalne zbilje u Hrvatskoj s obzirom na priključenje Europskoj Uniji uglavnom su obilježene nepovjerenjem, netransparentnošću, što – prema mišljenju autora teksta – proistječe, s jedne strane, iz karakteristika socijalne zbilje o kojima se u radu raspravlja.

Ključne riječi: PRISTUPANJE HRVATSKE EUROPSKOJ UNIJI, INFORMIRANJE, KOLEKTIVNA SVIJEST, OTPORI PRIKLJUČENJU

1. Uvod

U ovom radu prezentirat ćemo neka razmišljanja o karakteristikama socijalne stvarnosti u suvremenoj Hrvatskoj kao o potencijalnim elementima “ograničavanja” priključenja zemlje Europskoj Uniji.¹ Izlaganje počiva na pretpostavci da:

- u općoj javnosti najvjerojatnije još uvijek nema jedinstvene, generalizirane i nedvojbene suglasnosti o tome da je potrebno “ući” u Europu (takvi se zaključci mogu temeljiti i na povremenim rezultatima ispitivanja javnog mnijenja koji se prezentiraju u dnevnom ili tjednom tisku, a koji ipak pokazuju postupan pozitivan trend porasta uvjerenja u populaciji da se priključenje doživljava sve pozitivnijim);
- socijalna stvarnost u Hrvatskoj senzibilizirana je mnogim tekućim zbivanjima koja su posrednije ili neposrednije vezana uz priključenje EU, pa je i stav o tome trebamo li se priključiti ili ne kontekstualan, nestabilan, podložan skokovitim promjenama, u odnosu na dinamiku (političkih) dimenzija socijalne stvarnosti, dugoročnije i kratkoročnije teme i situacije, te mnoge konkretne političke poteze hrvatske vlade;

¹ U danima približavanja 1. svibnju 2004. g. kad se postojećoj Uniji priključuje niz od 10 zemalja porastao je i broj novinskih članaka, pregleda situacija, te pojedinačnih i kolektivnih obraćanja autoriteta najširoj javnosti o aspektima priključenja Europskoj Uniji. Šteta je što takvo djelovanje nije bilo konzistentnije te da nije započelo još prije, no s obzirom na prognoze, još uvijek ima dovoljno vremena za sustavnije tumačenje svih aspekata priključenja Hrvatske Europskoj Uniji. Poseban poticaj navedenom trebao je svakako biti “poziv” (avis) upućen Hrvatskoj od strane Europske komisije, što se svakako i osjetilo u nešto detaljnijem informiranju o navedenim aspektima, no, nažalost, redovitost, iscrpnost i temeljitost informiranja bila je kratkog vijeka.

- u javnosti nije dovoljno (ili nije uopće) jasno prezentirana pozitivna strukturacija elemenata u odnosu na koje bi prosječan građanin mogao uvidjeti, pa i samostalno procijeniti, dobre i loše strane priključenja Europskoj Uniji te na osnovu pokazatelja, komparacija, donijeti i osobnu odluku o navedenom priključenju. U tom je smislu gotovo posve izostala medijska prezentacija razloga i potrebe za priključenjem Europskoj Uniji, što je dugoročno vjerojatno i najlošiji dio ukupnog procesa “pripremanja” za priključenje. Najnovija ispitivanja javnog mnijenja provedena u rujnu 2004. godine pokazuju da otprilike 50% ispitanih stanovnika podržava ulazak, no isto ih se toliko tomu protivi. Mnogi taj rezultat interpretiraju kao “porast euroskepticizma”, što se prihvaća kao legitimno tumačenje, jer su takvi rezultati ispitivanja javnog mnijenja zabilježeni i u drugim zemljama koje su se u međuvremenu priključile Europskoj Uniji. Ispostavilo se čak da postoji i stanovita “zakonitost” koja otprilike ovako glasi: S primicanjem roka za priključenje neke zemlje EU, “rastao” je i udjel onih koji su se svrstavali na stranu “euroskeptika”. Pritom moramo istaknuti da je riječ o prigodnim zaključcima, najvjerojatnije temeljenima samo na impresionističkim elementima, dok bi u stvarnom, temeljnom ispitivanju trebalo potražiti odgovore na pitanje zašto su “protiv” oni koji su protiv, kao i zašto su “za” oni koji su za! No, neovisno o tome, držimo da su država i odgovarajuće institucije do sada nedovoljno radile na tome da prezentiraju sve potrebne aspekte priključenja – i “dobre” i “loše”, što bi građanima doista moglo pomoći u racionalnijem donošenju odluka, a time i demonstrirati stanoviti princip demokratskog postupanja pojedinca u istom tom društvu.

U tom se smislu o “ulasku u EU” – s rijetkim iznimkama – u najširoj, ali i u nešto profiliranijoj javnosti, često raspravlja vrlo paušalno, nejasno, “negatorski” (ili, pak, nekritički pozitivno), a to je sve posljedica nekih od navedenih obrisa potencijalne strukturacije javnog mnijenja koje smo kratko prezentirali. U aktualnim raspravama o potrebi priključenja, u dnevnom se tisku u drugoj polovini travnja 2004. godine (a poslije poziva za početak procesa priključenja još i više), primjerice, može primijetiti pojačan interes medija u vezi sa skorašnjim priključenjem deset novih članica Europske Unije (1. svibnja 2004.). U napisima se problematiziraju različiti aspekti, primjerice, svrhovitost priključenja, aspekti “nacionalnosti” vlasti Europske Unije nad pojedinačnim državama, aspekti gubljenja osobnoga (nacionalnog) identiteta,² “prodaja” nacionalnih interesa nadnacionalnim interesima, različiti strahovi zbog pritiska udružene europske ekonomije na pojedinačne (nacionalne) ekonomije i stupanj njihove kompetitivnosti prema Europskoj Uniji i slično. Dnevni i tjedni tisak u nas donose, također, i neke više analitičke komentare – primjerice, podatke da u mnogim zemljama koje će vrlo skoro postati članicama Europske Unije, pada stupanj prihvatljivosti te ideje, pogotovo ako se uspoređi s rezultatima istraživanja javnog mnijenja od prije nekoliko mjeseci s nedavnim rezultatima. U tom se smislu nameće zaključak da je u mnogim zemljama (bila) više prihvaćena načelna ideja priključenja, a kad se vrijeme priključenja približilo, u općoj je javnosti porastao stupanj skepticizma – nazvan “euroskepticizam”. Dakle, “eurooptimizam” od prije u pravilu se pretvara u “euroskepticizam” kad se približi trenutak priključenja. Hoće li takva situacija biti i onda kad se i Hrvatska približi stvarnom priključenju EU? Na koja pitanja u vezi s tim već danas treba odgovoriti?

Ukratko, postoji li (predominantna) suglasnost o potrebi “ulaska” u Europu u najširoj hrvatskoj javnosti? Neslaganja i otpori nedvojbeno postoje, no jesu li ona prvenstveno stvarne ili simboličke naravi – primjerice, biti protiv nečega (“ulaska” u Europu) zbog racionalnih spoznaja o prevazi nedostataka nad prednostima ili, pak, zbog toga što “ne želimo” da nam netko drugi “kroji kapu”? Je li moguće govoriti o postojanju načelne diferencijacije populacije “za” i “protiv” ulaska u EU? Na osnovu kojih transparentnih pokazatelja, u kojim oblastima, aspektima, situacijama? Je li postojeća dvojba – koja i pored stalnih naglašavanja nužno

² Vidi, primjerice, u Meštrović, M., ur. 2001.

sti priključenja i, zapravo, nepostojanje drugih alternativa – ipak ponajprije sredstvo političke borbe ili stvarna alternativa? Može li, primjerice, Hrvatska “odbiti” priključenje EU? Zašto?³ Što bi se u tom slučaju dogodilo? Postoji li, nadalje, ujednačena i općeprihvaćena samorazumljivost postojećih napora usmjerenih u pravcu priključenja? Nadalje, postoji li u najširoj javnosti relativno ujednačena percepcija procesa, cilja, rezultata, te pozitivnih i negativnih učinaka “ulaska”? Kakve to ciljeve Hrvatska treba postići priključenjem EU? Postoji li, primjerice, prihvatljiva samorazumljivost postupaka, mjera i aktivnosti različitih institucija u Hrvatskoj prema ulasku u EU? Postoje li operacionalizirana istraživanja o tome koji bi to bili najznačajniji ograničavajući faktori priključenja EU tipični za trenutačnu socijalnu zbilju u Hrvatskoj, s obzirom na proces priprema za priključenje? Koliko su rezultati takvih eventualnih istraživanja poznati i prošireni u javnosti?

S obzirom na općenitu karakteristiku relativne netransparentnosti aktualne socijalne zbilje u Hrvatskoj, te nedostatak konzistentnosti, izostanak racionalne procedure te dominaciju “sive zone” u mnogim oblastima društvene reprodukcije, rasprava o tome kakvo je raspoloženje najšire javnosti u Hrvatskoj u vezi s priključenjem EU nikada zapravo sustavno, cjelovito i sveobuhvatno nije niti provedena, ona je – ako i postoji – krajnje sporadična, nesistematična i to ne zbog toga što bi netko pretpostavljao da je takva rasprava možda suvišna (jer se “svi slažu” s time da je priključenje potrebno), nego zbog posvemašnjeg izostanka percepcije toga kako se racionalna politička procedura treba voditi. U vakuumu opće i samorazumljive implicitne ideje prihvaćenosti priključenja, najšira je javnost zapravo stiješnjena između “batine i mrkve” – s jedne strane je bombardirana porukama poput “treba”, “moramo”, “što prije”..., a s druge pozadina tih poruka nije dovoljno razjašnjena, niti komparativno predočena. U tom bi smislu ubuduće trebalo biti mnogo manje “batine”, a mnogo više “mrkve”!

Osnovni je cilj ovog priloga da se pokušaju strukturirati potencijalno ograničavajući elementi koji najvjerojatnije postoje u aktualnoj hrvatskoj socijalnoj zbilji, a koji mogu usporiti proces “kretanja ka”, odnosno priključenja Europskoj Uniji.

2. Karakteristike općeg okvira

Široka i značajna cjelina razloga potencijalnih otpora priključenju najvjerojatnije je i u karakteristikama “*tranzicijskog društva*”⁴ u kojem se i Hrvatska danas nalazi. U relativno kratkom vremenskom razdoblju u zemlji je došlo do temeljne promjene osnovnoga institucionalnog okvira ponašanja, i funkcioniranja ukupnoga socijalnog, političkog i ekonomskog sistema. Ta se promjena – koja još traje – može tentativno operacionalizirati na sljedeći način:

- od centralno (državno) garantirane sigurnosti ukupnosti socijalnog sistema i individualizirane “sudbine građanina” ka fragmentiranoj autonomnoj regulaciji društvenih segmenata koji (bi trebali) prepoznavati sve novonastale substandardne situacije i standardnim, efikasnim metodama intervenirati i sanirati posljedice;
- od garantirane općenite, neupitne i neselektivne socijalne sigurnosti pojedinca kao građanina, zaposlenika ili, pak, samo kao stanovnika države, ka socijalnoj fragmentaciji i dekolektivizaciji pojma “socijalne sigurnosti”, “zaposlenosti”, “stanovanja” i slično;
- od samorazumljivosti automatizma “kretanja naprijed” u razvitku društva (faze, “petoljetke”, periodi...) do nesigurnosti uvjetovane institucionalizacijom diferencijacije i pluraliteta aspekata socijalne stvarnosti, pri čemu se čini da su subjekti regulacije u mnogim slučajevima potpuno nestali (dekolektivizacija) ili su, pak, percipirani kao krajnje neefikasni, što govori o tome da društveni prostor regulacije socijalnog života još uvijek nije precizno institucionalno određen;

³ Vidi o navedenom i u Karajić, N., 2000.

⁴ Vidi i u Kalanj, R., 1994.

- od jednopartijskog sistema i centraliziranog odlučivanja, intuitivnoga neupitnog očekivanog “slaganja” svih o svemu, ka pluralitetu političkog udruživanja i prava na individualno i institucionalizirano izražavanje “drugosti”. Kao posljedica takvih razvoja, u društvu dolazi do snažne fragmentacije, stratifikacije i stvaranja nejasnih i netransparentnih obrazaca snažne socijalne stratifikacije;

- od društvenoga, javnog, “općeg” i svačijeg vlasništva ka privatnom vlasništvu i svim konzekvencijama koje iz njega proistječu (“divlji kapitalizam”?), gdje blijede i nestaju svojedobno implicitno postojeća pravila o “dopustivim razlikama” u prihodima, i gdje se moć, bogatstvo, prestiž i, uglavnom, prateći “kič”, neukus i bahatost pokazuju na svakom koraku i u svim medijima, reklamirajući i nudeći se kao samorazumljivi i neupitni sinonimi za “uspjeh”, ali gdje istodobno oni s dna raspona prihoda, moći i ugleda u ovakvom tranzicijskom društvu ne mogu jasno sagledati svoju perspektivu i koji sa zebnjom, vjerojatno više od drugih, priključenje EU vide kao potencijalno kompliciranje svojeg već ionako teškog položaja;⁵

- od ideje “kolektivne odgovornosti” ka ideji segmentirane odgovornosti, odnosno, od ideje distributivne pravde koja se širi iz “države-majke” (koja se brine o svima), ka transformaciji takvog tipa odgovornosti koja se operacionalizira u novim entitetima regulacije, s novim pravilima i procjenama ispravnosti i pravednosti. Novi se entiteti regulacije još nedovoljno “snalaze”, nova se institucionalna pravila tek donose i (pre)često mijenjaju, nova ukupna regulacija društva odvija se u mnogim situacijama u toku, pred očima aktera različitih sudbina, a sve to ne povećava samo dojam opće nesigurnosti, nego i njezine mnogobrojne simboličke aspekte;

- od autonomne, direktivne regulacije ukupnoga socijalnog sustava samorazumljivog tipa, ka fragmentaciji socijalnog sustava na relativno samostalne dijelove i tipove regulacije koji su često nedostupni, nerazumljivi i netransparentni, ali i selektivni;

- od stanja relativnog blagostanja ka “surovoj stvarnosti”, ali i porastu razine aspiracija, gdje se kao glavni problem možda postavlja sljedeće pitanje o tome kako i kojim mehanizmima autoregulacije (bogat – siromašni) zaustaviti izrazitu socijalnu fragmentaciju i time omogućiti relativnu kolektivizaciju saturiranja aspiracija;

- od opće socijalne sigurnosti (radno mjesto, zdravstveno osiguranje, stanovanje...), do izrazite socijalne fragmentacije i polarizacije, uz relativno neefikasne mehanizme društvene regulacije položaja ugroženih socijalnih skupina i pojedinaca čiji broj raste, ali s time proporcionalno ne raste i efikasnost mjera njihove zaštite od strane fragmentirane države s nedovoljno razvijenim mehanizmima prepoznavanja područja i grupa koje traže pomoć i zaštitu;

- postupni nestanak ranije postojeće “socijalne pravde” i izostajanje adekvatne zamjene drugim tipom specijalizirane pravde, koja se oslanja na drukčiju percepciju i druge kriterije.

“Opći okvir” razmatranja u slučaju Hrvatske uglavnom se može opisati kao inzistiranje na specifičnostima karakteristika svijesti, obrazaca ponašanja koji su se godinama razvijali, kao i na okvirima prethodnoga socijalnog i političkog, ali i ekonomskog sustava. Inzistiranjem na uvažavanju specifičnih karakteristika općeg okvira autor nema namjeru pobrojiti – u impresionističkom smislu – sve moguće karakteristike, nego želi naznačiti potrebu upornog utemeljivanja racionalnijeg pristupa organizaciji političkoga, socijalnog i ekonomskog života. U racionalnijem okruženju, u postupnom navikavanju opće javnosti na činjenicu da postoji procedura, postupnost, ali i garantirani ishod iz svake situacije, i rasprava o tome što sve priključenje Europskoj Uniji znači za Hrvatsku, moglo bi biti mnogo jednostavnije objašnjeno, pa, vjerojatno, i mnogo lakše prihvaćeno.

⁵ Vidi u Štulhofer, A., 2000.

3. Obrasci kolektivne svijesti i priključenje Europskoj Uniji

Upotrijebimo li, u nastavku ovog priloga, možda nedovoljno jasan durkheimovski pojam “kolektivne svijesti”, tada i njega možemo aplicirati na operacionalizaciju važnijih izmjena elemenata socijalne zbilje u Hrvatskoj. U tom su smislu možda najkarakterističniji sljedeći procesi transformacije hrvatskog društva u cjelini ili, pak, nekih njegovih segmenata:

- od samorazumljivog i totalizirajućeg pojma “zajedništva”, ka fragmentaciji elemenata udruživanja, odlučivanja i vezivanja, najčešće u manje cjeline, no još uvijek temeljno vezane uz mistični i simbolički “osjećaj zajedništva”;
- od pojednostavnjenog očekujućega nekonfliktnog shvaćanja društvene stvarnosti (primjerice, “radnici ne mogu štrajkati sami protiv sebe”), ka konfliktnim, međusobno suprotstavljenim i često nejasnim fragmentacijama socijalne scene i sve značajnijoj tendenciji stvaranja racionalnih osnova “partnerstva” i pregovaranja;
- od samorazumljivog i neupitnog pojma “zajedništva” ka sve jasnijoj legitimaciji institucionalizacije isticanja razlike koja je legitimirana na aspektima uspješnosti, efikasnosti, a čija se istinitost ne može utvrditi i društveno valorizirati (sumnjičavost, primjerice, prema “pretvorbi” u njezinim mnogostrukim aspektima – zakonskim, etičkim, ekonomskim, političkim...);⁶
- od ideje (totalizirajućega, centraliziranog...) društva (dirigiranoga, netransparentnog, kolektivizirajućeg), ka ideji na pravilima, propisima ali i oblicima ponašanja očekujućega “uređenog društva” sa svim nesigurnostima (ništa nije sigurno, sve je promjenjivo, nesigurno, neizvjesno...);
- od ideje personalne regulacije “iz centra”, do depersonalizirane institucionalne, de-centrirane regulacije društva (“naš čovjek” kao garancija uspješnosti procedure, uspjeha, efikasnosti i sigurnosti – koji može “sve” – pretvorio se u reguliranog birokrata kojemu su ruke vezane aspektima uređenog društva) i koji sada može samo ono što je dopušteno, propisano, predvidljivo, u okvirima procedure, zakona, propisa;
- od modernosti, kozmopolitizma i ideje progresa kao osnovnim karakteristikama modernoga, uređenog, anonimnog društva ka retradicionalizaciji kao simboličkom pravu na zaštitu identiteta i isticanja “prava na razlikovanje” (temeljna i akcidentalna “drugost”);⁷
- od univerzalnosti i samorazumljivosti posebnosti (povremene, no neopasno akcidentalne), ka inzistiranju na “našem” kao različitom, boljem, drukčijem, posebnom, jedinstvenom, kao onom simboličkom izlazu koji inzistira na “razlici” kao onome što katkad jedino preostaje, a koje je često bez sadržaja, supstancije, ali i smisla;
- od kozmopolitizma ka teritorijalizaciji i institucionalizaciji razlikovanja temeljenoj na različitim osnovama – teritoriju, sudbini, podrijetlu, etničkoj afilijaciji, “pravu”...

Najvažniji aspekti percepcije “ulaska” u EU

U nedostatku operacionaliziranih nalaza istraživanja o tome što najšira javnost misli i doživljava kad netko spomene “priključenje EU”, pokušat ćemo skicirati neke osnovne točke koje najvjerojatnije postoje u najširoj javnosti i koje se mogu pojaviti kao znatne poteškoće i otpori, ne samo ideji nego i realizaciji priključenja.⁸

⁶ Vidi u Rogić, I., Zeman, Z., ur. 1998. kao i u Čengić, D., Rogić, I., ur. 2001.

⁷ Vidi u Mesić, M., ur., 2004.

⁸ Najvažniji autoriteti u zemlji često su isticali da Hrvatska nema alternativu negoli raditi sustavno na priključenju EU. U suprotnom, naći će se u izolaciji – političkoj, ekonomskoj, kulturnoj... Upravo bi tu poruku trebalo institucionalizirati i razjasniti najširoj populaciji, ako se želi ostvariti ne samo dobra podrška, nego i stvarna participacija najširih slojeva hrvatskog društva na ostvarenju ideje priključenja Europskoj Uniji.

a. *“strah od gubljenje samostalnosti”*:

• priključenje se u ovoj optici može doživljavati kao (prisilna) intervencija “izvana”, kao skup nepoznanica, ali i kao pokušaj i neizbježna posljedica negiranja samostalnosti bilo koje zemlje, pa tako i Hrvatske;

• priključenje se, nadalje, može shvatiti i kao strah od “gubljenja” osobnog identiteta;

• priključenje se može odbijati zbog nepristajanja na “nacionalnost regulacije”, odnosno, negiranje prava na autonomno uređivanje procedura;

• odbijanje priključivanja može se osloniti na negiranje potrebe uvođenja “vanjskih kriterija” prosuđivanja o tome što je to ispravno, što je potrebno uraditi, kako razvijati društvo, koje i kakve zakone donositi i slično;

• priključenje se može dočekati s velikom dozom sumnjičavosti zbog otpora institucionaliziranju “vanjskih elemenata” odlučivanja “u nas”;

• s obzirom na visoku razinu personifikacije političkog odlučivanja (još uvijek) u nas, otpori priključenju mogu se pojaviti i zbog straha od povećavanja stupnja (izvanjske) bezlične “autonomne regulacije” anonimnih i nepoznatih subjekata iz zemalja Europske Unije, koja je “manje ispravna” od “naše” regulacije, s djelatnim prepoznatljivim i razumljivim pojedincima koji su, konačno, ipak “naši ljudi” koji “znaju”...;⁹

• nadalje, otpori priključenju mogu se zasnivati i na odbijanju principa eksteritorijalnosti kao regulatornog obrasca “u nas” – samo “mi” najbolje znamo što, kako i kada učiniti;

• konačno, stanoviti otpori mogu se pojaviti i zbog predosjećaja (slutnji, strahova) da će priključenjem Europskoj Uniji u nas doći i do smanjivanja – gubljenja mogućnosti “naše” regulacije koja se umnogome još uvijek oslanja na neformalne kanale, na elemente “neuređenog društva”, na netransparentne kanale regulacije, na personalizirane i netransparentne kanale komunikacije, na odlučivanja u uskim krugovima, daleko od javnosti i institucionalne regulacije;

b. *“strah od nepoznatoga”*

• mnogi se strahovi od priključenja najvjerojatnije kriju i u jednostavnoj dimenziji straha od nepoznatoga, a taj se strah u velikoj mjeri daje umanjiti racionalnim, upornim i sustavnim tumačenjem prednosti, ali i manjkavosti, priključenja Uniji;

c. *“strah od nametanja pravila ponašanja izvana (od drugih)”*

• otpori priključenju mogu se oslanjati na odbacivanju prihvaćanja regulacije općim pravilima (“mi najbolje znamo što je dobro za nas”);

d. *“stvaranje internacionalnih okvira prosuđivanja”*

• sumnjičavost prema priključenju može se temeljiti i na različitim idejama o neprihvatljivosti međunarodne zajednice – unije koja u nas vrši prosudbu situacije (navedeno je u stano- vitim segmentima populacije, pa i u službenim reakcijama pojedinih političkih stranaka već du- lje vrijeme prisutno u karakterističnim reakcijama prema Međunarodnom sudu u Den Haagu);

e. *“sumnjičavost u poštenost namjera Europe”*

• nevoljkost priključenju može se temeljiti i na općoj sumnjičavosti prema Europi i “njezinim namjerama”. Mnogi pojedinci su u nas – to ne treba zaboraviti – spremni vrlo lako skliznuti u okvire “teorije urote” i gotovo sve nastojati objašnjavati (i vjerovati) skrivenim i unaprijed definiranim “namjerama” pojedinih država, vlada, pojedinaca, pri čemu se pojedine zemlje, pa tako i Hrvatska, pretvaraju u lutke za čije pokretanje “strane sile” samo potežu

⁹ Vidi i Meštrović, M., Štulhofer, A., ur. 1998.

konce... a mi po “diktatu” plešemo. U tom smislu i Europa kao kolektivizirani političko-ekonomski entitet može biti u mnogim slučajevima slično doživljena;

f. *“nepoznavanje komparativnih prednosti ulaska”*

- određeni otpor priključenju svakako se može temeljiti na stvarnom neznanju i nepoznavanju odnosa koristi i šteta (ulaganja i koristi) u najširim slojevima stanovništva koje bi se mogle pojaviti kao rezultat priključenja. Upravo je u tom segmentu možda i najveća mogućnost proširenja dimenzija objašnjenja, racionalizacije postupka, što stoji pred mnogim segmentima društvenog sistema, a koji, kako smo to već ustvrdili, nisu dovoljno iskorišteni od strane autoriteta;

g. *“visoka socijalna cijena ulaska”*

- u širem smislu, u nešto stručnijoj optici, segmentirana javnost može se pitati kolika je stvarna socijalna cijena (odnos ukupnih ulaganja i koristi, uz kompenziranje predvidivih i nepredvidivih šteta) priključenja Uniji, tko će je (na kraju) snositi, te isplati li se “nama” sve to;

h. *“općeniti strah od promjene”*

- konačno, svaki strah od promjene poznati je element nepovjerenja, tjeskobe, uzmaka. I u ovoj bi dimenziji socijalni sistem mogao znatno proširiti “reklamiranje” važnosti priključenja svim potrebnim sredstvima i mogućnostima.

Procesualnost “ulaska” u EU – očekivane promjene

Poseban je aspekt ukupna dugoročna “postupnost” transformacije, “kretanja ka...” što se doživljava kao neprekinuti niz promjena, “slušanja” (“izvana”), prilagođavanja, povremeni ocjena i evaluacija, izdavanja saopćenja i slično. U stanovitom smislu, od relativno stabilne socijalne zbilje, koja je stabilizirana samom svojom dnevnim dinamikom, navikama, običajima, te podsjećanjima na slične prijašnje razvoje, potreba priključenja Europskoj Uniji prezentira se i kao stanovita socijalna nesigurnost, skupina nejasnoća i (nepotrebnih?) prilagođavanja. Konkretnije, umjesto osjećaja i slike o stabiliziranom (stabilnom) socijalnom sistemu, slika države i društva – s obzirom na procesualnost priključenju EU – može se operacionalizirati i na sljedeći način:

- od “velikih obećanja” i uvjerenja o stabilnosti, uspjesima, veličini, neponovljivosti, jedinstvenosti (naše države, društva, posebnosti, lidera....), ka pojednostavnjeno određenoj sirovoj stvarnosti nerazvijenosti i ovisnosti te, zapravo, nužnosti postupnog (kako i koliko brzo “nam se dopusti”) priključenja Uniji;
- od velikih voda i njihovih velikih ideja i obećanja, od implicitnog uvjerenja o neponovljivosti, bogatstvu, jedinstvenosti i uzornosti – ka “mukotrpnom putu razvitka” i ekonomije, ali i vladavine pravde u društvu, kao uvjetima za konačno priključenje Uniji;
- od personaliziranih lidera i njihovih obećanja ka “nepoznatom i nevidljivom” (pa i nevažnom?) “nacionalnom” institucionalnom lideru promjenjivog tipa;
- od ideje “države – majke”, ka ideji države – “partnera”, uz opći rast nesigurnosti i nepredvidivosti socijalne zbilje i institucija koje je određuju, ali uz porast pretpostavki efikasne regulacije;
- od posvemašnjeg osjećaja nesigurnosti ka povećanju stupnja ontološke sigurnosti i pretvaranju građana u “znalačke refleksivne subjekte” – da parafraziramo A. Giddensa;
- od ideje “svoj na svome” ka ideji institucionalne transdržavne regulacije (“svi na svačijem”!);
- od različitih varijacija “teorije urote”, “čitanja među redovima”, “globalnog nepovjerenja”, “NIMBY” sindroma i sl., ka povećanju stupnja povjerenja u regularne, standardne procese komunikacije i regulacije društva;

- od ideje i prakse personificiranih lidera ka deprofesionalizaciji vlasti, politike, lidera;
- od ideje ovisnosti ka ideji autonomne regulacije socijalnog sistema;
- od arbitrarnosti ka odgovornom odlučivanju s posljedicama i odgovornošću;
- od nejasne ideje o socijalnoj pravdi, vladavini prava u društvu, do mehanizama stvarne regulacije i vladavine prava i primjene socijalne pravde.

Zaključak: Je li moguće (i kako) “ubrzati” priključenje Europskoj Uniji?

Iako se u posljednjem dijelu ovog rada postavlja retoričko pitanje, posve je jasno da se bilo gdje, pa tako i u Hrvatskoj, mogu poduzeti različiti koraci kako bi se priključenje Hrvatske Europskoj Uniji moglo postići, ubrzati i bolje razjasniti. Ovdje, dakako, ne mislimo raspravljati o elementima “usporavanja” ili “ubrzavanja”, koji ovise o vanjskim prosuđivanjima i o lokalnim kontekstima, te dnevnim promjenama i političkom djelovanju pojedinih političkih stranaka, nego o tome da je za priključenje nužno poduzeti niz smišljenih koordiniranih i cjelovitih akcija da bi se javno mnijenje ne samo “usmjerilo”, nego prije svega temeljito informiralo o tome što sve znači priključenje Europskoj Uniji. U tom bi smislu trebalo učiniti barem sljedeće:

- intenzivirati napore na pojašnjavanju svih aspekata (pozitivnih, negativnih, neutralnih, kratkoročnih – dugoročnih, općih – posebnih...) koji se vezuju uz mogućnost priključenja Hrvatske EU;
- uz pomoć masovnih medija provoditi propagandne akcije, što može dovesti do toga da aspekti priključenja postanu mnogo jasniji i transparentniji;
- naglašavanje procesualnosti demokratske procedure kao principa “poslovanja” u hrvatskom društvu kao primjeru društva koje će priključenjem EU samo dobiti na stupnju demokratizacije;
- jačanje sektora civilnog društva, individualizacije svijeta života kao pretpostavkama života u kozmopolitskom svijetu;
- uporaba svih sredstava kojima bi se djelotvornije smanjivala tjeskoba zbog očekivanih i nepoznatih promjena.

Iz navedenog je jasno da bi, osim političke retorike i dnevne pragmatike, te sustavnog rada mnogih pojedinaca i institucija usmjerenih na facilitiranje priključenja, za efikasnije stvaranje pretpostavki priključenja trebalo voditi mnogo sustavniju politiku pojašnjavanja, racionalizacije te upućivanja uz pomoć državnih tijela, ali i nevladinoga civilnog sektora, u okvirima regularne svakodnevice, ali i uz povremene posebne aktivnosti i akcije. Udruženim naporima te smišljenim djelovanjem, priključenje Europi bit će mnogo manje tjeskobno, a mnogo više poželjan i neupitan cilj za najšire slojeve hrvatskog društva.

LITERATURA

- Čengić, Drago, Ivan Rogić (ur.) (2001) **Upravljačke elite i modernizacija**. Zagreb: Institut društvenih znanosti “I. Pilar”.
- Kalanj, Rade (1994) **Moderno društvo i izazovi razvoja**. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- Kalanj, Rade (2000) **Ideje i djelovanje. Oglеди o kulturnim promjenama i razvoju**. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- Karajić, Nenad (2000) **Politička modernizacija. Prilozi sociologiji hrvatskog društva**. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.
- Mesić, Milan (2004) **Perspectives on Multiculturalism: Western and Transitional Countries**. Zagreb: Filozofski fakultet Press and Croatian Commission for UNESCO.
- Meštrović, Matko, Aleksandar Štulhofer (ur.) (1998) **Sociokulturni kapital i tranzicija u Hrvatskoj**. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.

- Meštrović, Matko (ur.) (2001) **Globalizacija i njene refleksije u Hrvatskoj**. Zagreb: Ekonomski institut.
- Rogić, Ivan, Zdenko Zeman (ur.) (1998) **Privatizacija i modernizacija**. Zagreb: Institut društvenih znanosti "I. Pilar".
- Šakić, Vlado, Ljiljana Lipovčan Kaliterna (ur.) (2001) **European Integration for the 21st Century**. Zagreb: Institut for Social Sciences "I. Pilar".
- Štulhofer, Aleksandar (2000) **Nevidljiva ruka tranzicije. Oglеди iz ekonomske sociologije**. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo.

SOME CHARACTERISTICS OF SOCIAL REALITY AS POTENTIAL OBSTACLES CONCERNING THE ACCESSION OF CROATIA TO THE EU

OGNJEN ČALDAROVIĆ

Faculty of Philosophy Zagreb

In this article, major factors – fears, anxieties and unclear ideas as well as potential obstacles concerning the accession of Croatia to the EU, are discussed. In this sense, it is pointed out that systematic, clear and frequent information concerning major aspects of the accession are missing which is leaving the majority of Croatian population without basic information. It is also pointed out to the legacy of the transitional society as complex set of elements that could be also treated as an obstacle in the sense that in these societies, public opinion and usual communication of people is usually heavily burdened with mistrusts, with elements of "conspiracy theory" and other negative patterns of collective consciousness. Instead of systematic information strategy developed by the Croatian government concerning mostly positive aspects of the accession, a real information gap is being developing in the society. So, in the concluding part of the paper, it is pointed out that urgent changes are called upon which means much better preparedness of all sectors of the society and especially the development information strategy which will reduce the space of uncertainty, and strengthens the grounds for real discussion on the positive and potential negative aspects concerning the accession of Croatia to the EU.

Key words: THE ACCESSION OF CROATIA TO THE EU, INFORMATION, COLLECTIVE CONSCIOUSNESS, OBSTACLES TO THE ACCESSION